İNSAN HAKLARI SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER: REALİST TEMELLERİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

HUMAN RIGHTS POLICY AND INTERNATIONAL RELATIONS: REVISITING REALIST FOUNDATIONS

ŞABAN KARDAŞ*

ABSTRACT

Human rights has acquired a widely recognized international status since the Universal Declaration of Human Rights through the activities of some states, international organizations and NGOs, and has been incorporated into the foreign policy making of some states. Human rights has been renowned as one of the major forces influencing the development of international relations and international law. Nonetheless, the incorporation of human rights problematic into the practice of international relations and foreign policy making poses some theoretical, normative and practical difficulties, considering the founding norms and practices of modern international system. This article elaborates the tension between human rights and foreign policy, and traces the roots of this problematic relationship by going back to the founding tenets of realism, the dominant approach to the study of international relations and foreign policy.

Keywords: International Relations, Realism, Human Rights.

ÖZ

İnsan hakları sorunsalı bazı devletler, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarının eylemleri sayesinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden bu yana günümüz uluslararası ilişkilerinde kendine yer edinmiş ve bazı devletlerin dış politika yapım sürecine dahil olmuştur. İnsan hakları uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukukun gelişimini etkileyen temel güçlerden biri olarak kabul edilmektedir. Yine de insan hakları sorunsalının uluslararası ilişkiler pratiğine ve dış politika yapım sürecine dahil edilmesi, modern uluslararası sistemin kurucu normları düşünüldüğünde, bazı teorik, normatif ve pratik güçlükler sunmaktadır. Bu çalışma insan hakları ve dış politika arasında varolan bu gerilimi tasvir edip, uluslararası ilişkiler ve dış politika çalışmalarında hakim yaklaşım olan realizmin temel ilkelerine bakarak, bu problemli ilişkinin kökenlerinin izini sürmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Realizm, İnsan Hakları.

* Doç. Dr., TOBB ETÜ Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0770-8971

Makale Atıf Bilgisi: KARDAŞ Şaban, (2019). İnsan Hakları Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler: Realist Temelleri Yeniden Düşünmek, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 121-150
Gönderim Tarihi: 05.01.2019 Kabul Tarihi: 17.03.2019

Ahlaki standartların uluslararası ilişkilerde geçerliliğine yönelik itirazın büyük ölçüde devlet adamları ya da sokaktaki insan tarafından değil de filozoflarca yapıldığı dikkate değerdir (Carr,2001:154).

I. İnsan hakları ve uluslararası ilişkileri uygun bir kontekste oturtmak

Bir süreç ve bir politika olarak insan haklarının teşviki iki düzeyde ele alınabilir. İlki, bugün evrensel olarak kabul gören temel insan haklarının hukuk sistemine entegre edilmesi, etkin korunması ve uygulanması mücadelesinin yaşanageldiği ülke içi siyasal düzendir. On sekizinci yüzyıldan başlayarak sivil ve siyasi hakların gelişimi ile on dokuz ve yirminci yüzyıldan beri sosyal ve ekonomik haklarda yaşanan ilerlemeler, farklı ülkelerde insan hakları mücadelesi veren grupların kendi hükümetleri nezdinde bu haklar manzumesini kabul ettirme mücadeleleri sonucunda insan haklarının korunması hukuk sistemlerinin birer parçası haline gelmiştir. Bu süreç genel hatlarıyla ilk olarak Batı Avrupa'da ve daha sonra dünyanın diğer bölgelerinde benzer bir çizgi izlemiştir; sivil ve siyasi haklar alanında elde edilen kazanımlar, ekonomik ve sosyal hak taleplerince takip edilmiştir.

İkinci olarak, Birleşmiş Milletler'in kuruluşu sonrasında daha da belirginlik kazanan bir süreçle, insan haklarının teşviki devletler-arası ilişkilerde bir gündem maddesi haline gelmiş ve uluslararası bir boyut da kazanmıştır (Hoffmann,1983). Modern uluslararası sistemin temel yapı taşını Vestfalya ilkelerinin oluşturduğu ve bunların devletlerin egemenliğini öncelediği sürekli vurgulanır. Yine de, BM Şartı'nda vurgulanan tek değer Vestfalyan sistem olmamış, Şart insan haklarını, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesinin yanı sıra, BM'nin temel ilkeleri arasında saymıştır. Gerçekten de Şart'ın yürürlüğe girmesinden beri uluslararası insan hakları rejiminin kapsamının hızla genişlemesi, BM'nin bu süreçte oynadığı çığır açıcı rolü göstermesi bakımından önemlidir.[1] Bu trend en iyi şekilde BM Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde, iki BM Sözleşmesi'nde ve diğer evrensel ve bölgesel insan hakları konvansiyonları ve mekanizmalarında kendisini göstermektedir. Oluşum halindeki böylesi bir normatif uluslararası düzende, 'iç' ve 'dış' arasındaki geleneksel ayrımları

1 İkinci Dünya savaşı sonrası dönemi insan haklarının uluslararasılaşmasının başlangıcı olarak alma şeklinde bir eğilim pek çok yazarca paylaşılmaktadır. İnsan haklarının uluslararası ilişkilerde bir ilgi alanı olarak gelişiminin genel bir değerlendirmesi için, bkz. Jack Donnelly, *International Human Rights,* Boulder: Westview Press, 1998, s.3-17. Yine de bu sürecin İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemdeki öncülleri ki bunlar mesela Kızıl Haç'ın Cenevre Sözleşmelerinin ortaya çıkışındaki rolü veya kölelik-karşıtı hareketin çabalarını içermektedir, göz ardı edilemez. Bkz. Kathryn Sikkink, "The Power of Principled Ideas: Human Rights Policies in the United States and Western Europe," içinde Judith Goldstein ve Robert O. Keohane, (der.) *Ideas and Foreign Policy*, Ithaca: Cornell University Press, 1993, s.146.

aşındıran karşılıklı bağımlılık ve globalleşme süreçlerinin artarak hız kazanması ve özellikle bu süreçlerde ön plana çıkan hükümet-dışı örgütlerin faaliyetlerinin bir sonucu olarak insan hakları konuları uluslararası siyasetin parçası haline gelmişlerdir. Bunun sonucunda, hükümetlerin vatandaşlarına yönelik muamelesini düzenleyen insan hakları diplomasisinden insani müdahaleye ve uluslararası savaş suçları mahkemelerine kadar uzanan yelpazede bir dizi yasal norm ve mekanizma ve siyasi araç ortaya çıkmıştır.[2] Tamamen kemikleşmiş olmasalar da, bunlar hükümetlerin ülke içindeki eylemlerini bireylerin, yerel ve uluslararası hükümet dışı örgütlerin ve diğer devlet ve uluslararası örgütlerin denetimi altına almayı mümkün kılan bir zemin sağlamaktadır. İnsan haklarının, özellikle bunların ihlalinin, uluslararası toplum için meşru bir ilgi alanı halini aldığı bu süreç, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemdeki gelişmelerle yeni bir ivme kazanıp derinleşmektedir (Dağı, 2001).

Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakiben şekillenmekte olan uluslararası sistem, bir yandan uluslararası işbirliği için sunduğu olasılıklarla ön plana çıkarken, öte yandan aynı sürecin istikrarsızlaştırıcı etkileri de insan haklarının teşvikine ve uluslararası düzeyde korunmasına olan ihtiyacı arttırmıştır. Bu ortamda, doğmakta olan çok-merkezli uluslararası sistem ve global düzeydeki yeni bir demokratikleşme dalgası, insan hakları gruplarının, liberal devletleri ve uluslararası örgütleri insan haklarının teşvikini gündemlerine almaları konusunda mobilize etmelerine imkân sağlamıştır. Bu süreç geleneksel egemenlik ve karışmazlık normlarının katı anlamlarıyla yorumlanamayacağı ve bu nedenle uluslararası toplumun bu normları belli koşullar altında geçersiz kılabileceği şeklinde yaygınlaşan bir düşünceden de destek bulmuştur. BM İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda kabul edilen Viyana Deklarasyonu (1993), insan haklarının korunmasını ve teşvikini hükümetlerin temel sorumluluğu ve uluslararası toplumun meşru bir kaygısı şeklinde deklare ederek bu yeni döneme ışık tutmuştur.

Bütün bu gelişmelere rağmen, insan hakları uygulamalarına baktığımızda karşımıza çıkan tablo tatminkâr olmaktan uzaktır. Uluslararası toplumca insan haklarına saygının gerekliliği sürekli vurgulansa ve insan haklarının korunmasına yönelik farklı uluslararası ve bölgesel mekanizmalar kurulmuş olsa da, uygulamada bu sistemin etkinliği tartışmalıdır. Uluslararası standartların geliştirilmesi ve iç düzeyde bunların benimsenmesine yönelik

2 Global, bölgesel ve tekil-meseleler eksenli insan hakları rejimlerinin bir değerlendirmesi için, bkz. Jack Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Ithaca: Cornell University Press, 2003, s.127-54. İnsan hakları uygulama mekanizmaları için, bkz. David P. Forsythe, *Human Rights in International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s.55-213.

süregelen çabalara karşın, temel insan haklarına ilişkin ihlaller hala dünyanın birçok bölgesinde yaygındır. Uluslararası rejimlerin genel zayıflıklarına benzer bir şekilde, insan haklarına yönelik oluşan bu yapı da etkin ve süreklilik arz eden evrensel uygulama mekanizmalarından yoksundur.

Bu bağlamda, insan hakları sorunsalının devletlerin dış politika yapım süreçlerine dahil edilmesinin insan haklarının global düzeyde konumunun iyileştirilmesine ve özellikle de mevcut insan hakları rejimlerinin daha etkin uygulanmasına katkıda bulunacağı yönünde argümanlar mevcuttur. Bu görüşe göre, insan haklarının etkin güvenceye kavuşması büyük ölçüde devletlerin evrensel ölçekte kabul edilmiş normları benimsemesine bağlı olduğundan, uluslararası toplumun hükümetler üzerinde dış baskı oluşturması, insan haklarının ilerletilmesi için etkin bir araç vazifesi görecektir. İnsan hakları politikası takip eden devletler bu anlamda uluslararası toplumun insan hakları ihlallerinde ısrar eden diğer üyeleri üzerinde oluşturacağı baskının aracıları olarak görülmektedirler.

İnsan haklarının dış politikanın geleneksel mekanizmalarına dahil edilerek orta yol bir çözüm bulunduğu durumlarda dahi, insan haklarının uluslararasılaşması sürecinin önünde sayısız engelin var olduğunu görmekteyiz. Uluslararası düzeyde, egemen ulus-devletler, insan hakları kaygılarına ayrılacak yer de dahil olmak üzere, hala uluslararası ilişkilerin gündemini belirlenmesinde en fazla söz söyleme hakkına sahiptirler. Bundan dolayı, devletler ve ulusal çıkarları insan haklarının uluslararasılaşmasının temel belirleyicileridir ve insan hakları odaklı dış politika izleme taleplerine direnç devam etmektedir.

'Kaçınılmaz gerilim…'

Geleneksel olarak, dış politikanın egemen devletlerin egemen muhataplarıyla bekalarını sağlamak ve ulusal çıkarlarını geliştirmek için etkileşimde bulundukları bir 'dış' alanda gerçekleştiği varsayılmaktadır[3] Diğer ülkelerdeki insan hakları koşullarının iyileştirilmesi gibi normatif ve ahlaki kaygıların dış politikada nasıl bir yere sahip olabileceği, uluslararası ilişkiler literatüründe tartışmalı bir konudur. Uluslararası ilişkiler çalışanları arasında, modern uluslararası sistemin temel normları ve pratikleri düşünüldüğünde, insan hakları konularının mevcut uluslararası ilişkiler çerçevesine dahil edilmesinin bazı teorik, normatif ve pratik zorluklara yol açacağı şeklinde yaygın olarak paylaşılan bir kanaat vardır.

3 İç dış ayrımının eleştirel bir analizi için bkz. Ali Balcı, "Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika," *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 4, No.15, Güz 2007, s.67-87.

Dolayısıyla, geleneksel olarak dış politika ve insan hakları birbirleriyle pek de uzlaşmayan bir ilişki içerisinde olmuşlardır. R. J. Vincent'in ünlü kitabı İnsan Hakları ve Uluslararası İlişkiler'de ifade ettiği gibi, "insan hakları ve dış politika arasında kaçınılmaz bir gerilim vardır." (Vincent,1986:129). Benzer şekilde, Stanley Hoffmann(1983) da "uluslararası normatif ve politik düzenler arasında" bir gerilimden bahseder. Kısacası, uluslararası düzeyde insan haklarının teşviki ve mevcut uluslararası sistem arasındaki gergin ilişki çokça vurgulanan bir konudur ve uluslararası ilişkiler çalışanlarının yanı sıra, uluslararası hukuk ve siyaset teorisi uzmanlarınca da tartışılmaktadır.

İnsan hakları ve dış politika arasındaki etkileşimin bu şekilde problemli olarak algılanması sadece insan hakları merkezli politikalar izlemenin pratik zorluklarının bir sonucu değildir. Aynı zamanda, bu anlayış uluslararası ilişkilere yönelik kuramlaştırma ile de çok yakından ilişkilidir; zira teoriler gerçekliği verili bir durum olarak açıklamaya teşebbüs ettikleri kadar, aynı zamanda gerçekliğe uygulanacak ve bu gerçekliği şekillendiren modeller olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu genel kalıp, uluslararası ilişkiler disiplini ve pratiği arasındaki ilişkide net bir şekilde kendini göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkiler akademyasında ana akım yaklaşım politik realizm olmuştur. Bu belirleyici konum, realist teoriler ve politika yapıcıları arasındaki iç içe geçişler sayesinde daha da pekişmiştir (Kahler, 1997:26). Uzun bir süre uygulayıcıların zihinleri realist bir kavramsal çerçeveyle şekillendiği gibi, realizm hala politika yapıcıları arasında geniş bir kesimi etkilemektedir.

Realist paradigmanın bir yandan ahlak konusundaki pozisyonu ve devlet-merkezli uluslararası sistem kurgulaması, öte yandan iç analoji, devletin ahlakiliği, iç/dış ayrımı, yüksek politika-ikincil politika, ulusal çıkar, güvenlik ikilemi, kendine-yardım gibi kavramsallaştırmaları insan haklarına ilişkin kaygıların uluslararası ilişkilerde ihmal edilmesinin arkasındaki temel nedenlerin başında gelmektedir.[4] Uluslararası ilişkilere yönelik böylesi bir yaklaşımda, insan hakları kaygıları bir tarafa, uluslararası ekonomik/ticari ilişkiler ve çevre problemleri gibi konuların dahi devletlerin dış politika gündeminin alt sıralarına itildiğini hatırlamak yeterlidir. Realistler, dış politikanın özünde ulusal çıkarların savunulması amacıyla dış dünyayla etkileşime girilen bir eylem anlamına geldiğini varsayar. Dış dünya ile girilen bu ilişki yaşamsal öneme haiz meselelerde devletin çıkarlarını korumayı

4 Realizmin uluslararası ilişkilerdeki temel argümanlarının eleştirel bir incelemesi için bkz.: Jack Donnelly, *Realism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

hedeflediğinden, realistlere göre insan hakları savunuculuğu gibi kaygılar siyasa yapımına müdahil oldukları ölçüde bu sürecin rasyonelliğini zedelerler.

Bu çalışmada daha çok klasik veya politik realizm olarak adlandırılan ve sonraki realist yaklaşımlara da öncülük eden okulun bazı temel ilkelerini ve bu kurucu ilkelerin *devletlerin diğer ülkelerde insan haklarının savunulmasına dönük girişimleri* olarak tanımladığım 'insan hakları siyasetine' hangi engeller çıkardığını tartışacağım. Bu çabada hareket noktam "normatif uluslararası siyaset teorisi için temel hazırlamaya yönelik herhangi bir çaba, [normatif bir uluslararası siyaset teorisi] olasılığını reddeden ve sıklıkla 'siyasi realizm' olarak adlandırılan köklü bir düşünce geleneği olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorundadır" diyen Charles Beitz'inki ile benzerlik taşımaktadır (Beitz, 1979: 13). Bu çalışmanın temel argümanı, insan haklarına yönelik kaygıların dış politikada ihmal edilmesinin realizmin temel varsayımlarıyla yakından ilişkili olduğudur. Dolayısıyla, realist bir çerçevenin dış politika kanalıyla insan haklarını savunma imkânını ne ölçüde sunduğunu sorgulamaya çalışacağım. Bu bağlamda, insan hakları politikalarının farklı tiplerine yönelik tartışmalar[5] veya insan hakları odaklı bir dış politikanın gerekliliğini savunan ya da karşı çıkan görüşler[6] bu çalışmanın ilgi alanına girmemektedir.

II. Realist temelleri yeniden düşünmek

a. Realizm ve Ahlak

İnsan hakları teşvikinin, uluslararası ilişkilerde ahlak sorunsalıyla yakın ilişkisi düşünülürse, realizmin ahlakı nasıl ele aldığına bakarak analizimize başlamak yerinde olacaktır. Realistler, güç politikasına tabi olduğunu varsaydıkları uluslararası siyaset ve uluslararası ahlak arasında bir ikilem görme eğilimindedirler. Bu nedenle, ahlaki yaklaşımlar sistematik bir şekilde uluslararası ilişkilerin kapsamından çıkarılmış ve ahlakın dış politika yapımı sürecine ait olmadığı vurgulanmıştır.[7] İlginç bir şekilde bu perspektif siyasi realistler, neo-realistler ve onların siyaset felsefesindeki klasik öncülleri tarafından paylaşılmaktadır.[8]

5 İnsan hakları politikalarının bir tipolojisi için, bkz. Sikkink, "The Power of", s.142-145.

6 Bu hususta, bkz. Stanley Hoffmann, *Duties Beyond Borders: On the Limits and Possibilities of Ethical International Politics*, Syracuse, New York: Syracuse University Press, 1981, s.108-20.

7 Hugh C. Dyer, *Moral Order/ World Order*, London: Macmillan Press Ltd, 1997, s. 44. Vincent da "insan hakları ve dış politika arasına aleni hiçbir bağlantı yoktur" der. R. J. Vincent, "Introduction", içinde R. J. Vincent (der.) *Foreign Policy and Human Rights*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986, s.1.

8 Ahlakı ihmal etmede Kenneth Waltz'ın geliştirdiği yapısal realizmin Hans Morgenthau'nun klasik realizminden de ileri gittiği söylenebilir. Frances V. Harbour, *Thinking about International Ethics*, Colorado: Westview Press, 1999, s.21.

Çağdaş uluslararası ilişkiler müfredatının çoğunda ahlak tartışmasının yer almadığını vurgulayan Halliday, ahlak sorunsalının göz ardı edilişini manidar bir biçimde vurgulamaktadır (Halliday, 1998: 22). Realist dış politika yaklaşımınca ahlakın dışlanışını çalışan öncü düşünürlerden Beitz de "uluslararası ilişkiler hakkında Amerikalı araştırmacılara ahlaki argümanlarda bulunmak, moral yargıların uluslararası meseleler ya da dış politika tartışmalarında yeri olmadığı iddiasıyla karşılaşmaksızın imkânsızdır" saptamasında bulunmaktadır. Bu yüzden "realistlerin uluslararası ahlaki normların mümkünlüğüne yönelik kuşkuculuğu hem akademyada hem de siyaset çevrelerinde mesleki bir ortodoksi statüsü kazanmış ve [bu görüş] kamu politikalarının diğer dallarında güçlü ahlaki öncelikleri olan kişilerce [bile] kabul görmüştür." (Beitz, 1979: 15).

Realistlerin neden ahlak ve uluslararası meselelerin birbirleriyle gerilim içinde olduğu sonucuna vardıkları sorusuna yakından bakıldığında, ahlakı kendi içinde sorunlu bir alan olarak tanımlamaktan ziyade, realizmin temel ilkelerinin genelde bilindiği şekliyle ahlakla uyumlu olmadığı tezi üzerinden argümanlarını kurdukları görülecektir. İlk olarak, realistlerin çoğu insanların daima kötülüğe eğilimli olduğu şeklinde bir varsayımdan hareket eden insan doğasına ilişkin kötümser bir yorumu benimsemişlerdir. Bu noktada Niebuhr'un realizm yorumu hatırlanabilir (Dyer, 1997:42).[9] Bu eğilim, realistler arasında yaygın olan diğer bir ayrımla daha da pekiştirilmiştir: grup davranışı vs. birey davranışı ya da kamusal ahlak vs. bireysel ahlak (Dyer, 1997:44). Aşağıda daha ayrıntılı ele alınacağı üzere, bu ayrımlar temelde devletlerin her devletin kendi varlığını garanti etmeye çalıştığı bir doğa halinde yaşadıkları temel varsayımı üzerinden haklılaştırılmıştır. Bu anarşik uluslararası sistem tahayyülünde ana motivasyonun hayatta kalma olduğu varsayıldığından, devletlerin güç artırma kaygısıyla hareket edeceği beklenmektedir. Bu sebeple de, iç politika hukuk ve ahlakın uygulanabilir olduğu bir alan olarak addedilirken, uluslararası ilişkilerin güç ve kendi kendine yeterlilik ilkelerince düzenlenen bir alan olduğu farz edilmektedir (Halliday, 1998: 23). Dolayısıyla, devlet adamları bireysel yaşamlarında geçerli olan ahlaki ilkeleri, devlet işlerini görürken aynen takip edemezler şeklinde bir çıkarsamada bulunulmaktadır (Hoffmann, 1983: 18). Ahlakın ihmal edilmesi, ayrıca realist epistemolojiyle ve bu teorik geleneğin tarihsel gelişimiyle de yakından ilintilidir.

9 Niebuhr'un görüşleri için bkz.: Reinhold Niebuhr, *Christian Realism and Political* Problems, New York: Charles Scribner's Sons, 1953.

Realist epistemoloji

Realistler uluslararası ilişkilerin bilimsel çalışılması için yola çıkarken hakim bilimsel yaklaşım olan pozitivizmden etkilenmişlerdir. Realistler, değerler vs. olgular, değerler vs. çıkarlar, adalet vs. düzen ve ahlak vs. siyaset gibi bazı dikotomileri de miras aldıkları pozitivist epistemolojiyi izlemişlerdir (Dyer, 1997: 63). En önemlisi, diğer pozitivistler arasında olduğu gibi, 'değerden bağımsız bilim' düşüncesi de realistlerce paylaşılmıştır. Böylelikle, uluslararası ilişkiler sistematik olarak değerleri dışlayan bir şekilde çalışılmış ve bu olması gereken yerine olanın incelendiği bir bilim anlayışının benimsenmesine yol açmıştır. (Dyer,1997: 35, 39,59, 60).

Kısacası, uluslararası ilişkilerin öngörme gücüne ve evrensel geçerliliğe sahip genelleştirmelere dayalı bilimsel yöntemlerce çalışılmasını savunan realizm, bireysel davranışlar için geçerliliği olan ahlaki kurallardan -etikten- devşirilen hipotezlerden yola çıkarak uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişiminin mümkün olamayacağını ileri sürer (Beitz, 1979: 20). Aksine, uluslararası ilişkilerin 'kendine özgü gerçekliğini' göz önüne alan bir dizi kavram ve bunlardan çıkarsanan hipotezler üzerinden açıklandığını ve bu çabada ahlaki meselelerin ikincil değerde olduğunu savunur.

Realizm vs. idealizm ya da güç çalışmaları olarak uluslararası politika

Uluslararası ilişkiler disiplininin tarihi gelişiminde realizmin sahip olduğu yer, bu yaklaşımın açıklamaya çalıştığı 'gerçekliğin' sınırlarının çizilmesinde öncelikli rol oynamıştır. Realizmin, iki savaş arası dönemde hakim olan ve idealizm, ahlakçılık ya da mutlakiyetçilik gibi tanımlamalarla adlandırılan bir düşünce geleneğine karşı bir tepki olarak ortaya çıktığı ya da kendisini onun karşıtı olarak tanımlayarak geliştiği yaygın kabul gören bir kanaattir.[10] Bu nedenle, çoğu realistin, ahlaka karşı olmaktan öte, ahlaki kaygıları politik gerçekliklerin üstünde gören idealistlerin savunduğu ahlakçılık şekline karşı olduklarını vurguladıklarını anımsamak yerinde olacaktır. Realistlerin idealistlerce savunulan ahlaki ilkeleri reddetmelerinin temel nedeni, bu ilkelerin güç politikası ve ulusal çıkarları göz ardı ettiğini ve bu nedenle de siyasi gerçeklikten kopuk olduğunu düşünmeleriydi (Carr, 2001: 96-97, 146). Dahası, idealizmin 'soyut ahlaki ilkeleri' savunuşu pek çok realist için İkinci Dünya Savaşı'nın korkunç sonuçlarıyla insanlığı baş başa bırakan temel nedenlerden biriydi. Üstelik realistler bu ahlakçı yaklaşımın politik alanın temel dinamiklerini görmezden geldiğini ve politik alanı etik ya da hukuksal standartlara tabi kılmaya çalıştığını ileri sürmüşlerdir.

10 Realistlerin iki savaş arası UI araştırmalarına yönelik eleştirisi için, bkz. Kahler, "Inventing International Relations", s.23-27.

Böylesi bir felaketin tekrarından kaçınma yolları arayışındaki realistler, güç siyasetini uluslararası ilişkilerin temel dinamiği olarak öne çıkarmışlar ve bu kavramı uluslararası ilişkiler çalışmalarının merkezine oturtmuşlardır.

Carr, Morgenthau, Wight ve Herz de dahil tüm klasik realistler güç siyasetine öncelikli bir rol vermiş ve onu uluslararası politikayı anlamanın anahtarı olarak görmüşlerdir.[11] Mesela, Carr'ın (2013:102) siyaset anlayışının siyaseti "güç üzerine çatışma içeren" meselelere indirgediğinin altını çizmek bu bağlamda faydalı olacaktır. Benzer şekilde, Morgenthau'ya (1978:29-30) göre "gücü dikkate almaksızın yapılan" ve "onu gerçekleştiren milletin gücünü" etkilemeyen eylemler politikanın doğasına uygun değildir. Bu nedenle Morgenthau (1978: 35, 36) "uluslararası politika kaçınılmaz olarak güç politikasıdır" ve "güç için verilen mücadele zaman ve mekân bağlamında evrenseldir ve bu tecrübeyle sabittir" sonucuna varmaktadır. Öte yandan, bu konuda politik realizmden ayrılmak bir yana, neorealist teorisyenler güç siyasetinin önceliğine olan vurguyu sürdürürler. Buzan'ın altını çizdiği gibi, Morgenthau'nun politik realizmi güç arayışının kaynağını görece zayıf bir temel olan insan doğası üzerinden temellendirirken, neorealistler güç politikasının mantığını, uluslararası sistemin anarşik yapısıyla ilintilendirerek, daha sıkı temeller üzerinde yeniden inşa ettiler (Buzan, 1996:49).

Realizmin benimsediği pozitivist epistemolojiyle beraber ele alındığında, realist araştırmacıların amacının ahlak gibi soyut değerler yerine, bu güç merkezli 'gerçekliği' incelemek olduğunu görürüz. Realistler, ahlaka ilişkin kaygıların güç siyaseti karşısında ikincil bir konumda kalması gerektiğini ve –uluslararası - siyasetin diğer disiplinlerden bağımsız olarak kendine özgün koşulları içerisinde çalışılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Morgenthau'nun politik realizmin temel ilkelerini tanımlayışına bakarsak, onu politik alanın bağımsızlığını savunurken veya siyaset çalışmalarını etik çalışmalarından ayrıştırmaya çabalarken görürüz.[12] Güç bakımından tanımlanan ulusal çıkar kavramını uluslararası ilişkileri açıklayan temel kavram

11 Güç politikası kavramının detaylı bir incelemesi için bkz.: Martin Wight, *Power Politics*, editörler: Hedley Bull ve Carsten Holbraad, (New York: Holmes&Meier, 1978).

12 Yine de, güç ve ahlak arasındaki ilişki sözkonusu olduğunda, salt realizm ve salt idealizm arasında bir denge yakalama çabası içindeki Carr, Morgenthau'dan farklı bir pozisyon alır. Şu uzunca alıntı Carr'ın bu konudaki görüşlerini özetler: "Politika güçten kopanılamaz. Ama güç dışında hiçbir şeyin peşinden koşmayan *siyasi insan [homo politicus]* kurgulaması kazanç dışında bir şey istemeyen *ekonomik insan [homo economicus]* kadar gerçek dışı bir mittir. Siyasal eylem ahlak ve gücün uyumu üzerine kurulmalıdır. Bu gerçek pratik öneme olduğu kadar teorik öneme de haizdir. Politikada ahlakı inkâr etmek gücü inkar etmek kadar tehlikelidir." Carr, "The Twenty Years'",s.97. Fakat Carr'ın realizmi kendisini, ahlakın güçle ilişkisinin sınırlarının tanımında göstermektedir. "Ulusal düzende uyum ahlak ve gücün harmanlanması yoluyla elde edilir" dedikten sonra, "uluslararası düzende gücün rolü daha fazla ve ahlakınki ise daha azdır" itirafında bulunur. A.g.e., s.168.

konumuna oturtturduktan sonra şunu ileri sürer: "şayet dış politika anlaşılmak isteniyorsa, öncelikli olarak bilinmesi önemli olan şey bir devlet adamının motivasyonları değil, onun dış politikanın esaslarını anlama konusundaki entelektüel yeteneği ve anladığı şeyi başarılı politik eyleme dönüştürme konusundaki siyasal yeteneğidir. Bu nedenle etik, kuramsal olarak motivasyonların ahlaki niteliklerin yargılarken, politik teori idrak kabiliyeti, irade ve eylemin niteliklerini yargılar.". Morgenthau'ya göre, bir ahlakçı üzerinde çalıştığı politikanın ahlaki ilkelere uygunluğunu sorgulayacakken, bir politik realist bu politikanın ulusun gücünü nasıl etkilediği sorusuna cevap arayacaktır. Politik alan üzerine kendi standartlarını empoze etmeye çalışan diğer düşünce okullarından memnuniyetsizliğinin bir yansıması olarak, Morgenthau uluslararası ilişkilere yönelik 'hukuksal-ahlakçı' yaklaşıma ki bununla iki savaş arası idealizmi kast eder, karşı çıkar (Morgenthau, 1978:6-7;12-14).

Realist ahlak: devletin bekası ve sağduyulu davranış

Bütünüyle ahlak dışı bir siyaset anlayışı geliştirmek gibi bir iddiaları olmayan realistlerin ahlaka yaklaşımı en azından iki farklı şekilde yorumlanabilir. 'Machiavellici politikalar' ifadesinde anlamını bulan yaygın algılamaya göre, realistler devletlerin herhangi bir ahlaki ilkeyle bağlı olmadığını ileri sürmektedirler. Diğer bir yaklaşım ise, ahlak sorunsalının, siyasi otoritenin eylemlerini yargılamada hangi standartlara başvurulması gerekir sorusuna verilen farklı cevaplardan ibaret olduğunu savunur. Buna göre, yöneticiler belli kurallara tabidir ama bu kurallar özel şahısların uymak durumunda olduğu ahlaki kurallardan farklıdır ve bu noktada realistlerin kendine özgü bir ahlak kurgulamasından bahsedilebilir.

Bu ikinci pozisyondan hareketle, realistlerin ahlak konusundaki tavrını şu şekilde özetlemek yerinde olacaktır. Realistlere göre kendilerinin yaklaşımı farklı bir ahlaki ilkeler setine dayanır ve bu idealizmle kıyaslandığında, etik, insan doğası ve uluslararası sistem arasındaki problemli ilişkiyi anlamanın daha doğru bir yolunu sunar. Ahlaka yönelik realist bakış, bazı anlaşılması güç, soyut fikirlerden oluşan bir evrensel ahlakı gerçekleştirmeye çalışmak yerine, devlet adamlarını kendi vatandaşlarının çıkar ve yaşamlarını korumaya ve ilerletmeye çağırır. Raymond Aron bu anlayışı veciz şekilde özetlemektedir: "hiçbir prens ülkesini diğer devletle arasında İsa yapmakla görevlendirilmemiştir" (Aron, 1966: 451).

Realistler böylesi bir yaklaşımı benimsemişlerdir çünkü şimdiye kadar altı çizildiği ve aşağıda daha ayrıntılı tartışılacağı gibi, uluslararası siyaset

sağduyuyu ve kendi kendini korumayı en yüksek ahlaki değer olarak dayatan bir varoluş mücadelesi olarak kurgulanmaktadır. Bundan dolayı, realizmi eleştirenlerin, realist ahlakı -topluluğun sürdürülmesini hedeflemesi anlamında- komüniteryen (topluluk-eksenli) olarak tanımlamalarına hak vermek gerekir. Özünde "topluluğun dışında kalanların kendi başlarına bırakıldığı" bu ahlak anlayışında (Harbour, 1999:199) devlet adamları her şeyden önce kendi halklarına karşı sorumludurlar ve devlet adamlarının, halklarının refahını geliştirme yükümlülüğü altında oldukları addedilir. 'Devleti koru' kuralı, devlet adamlarının tabi olduğu ahlaki ilkeler arasında birinci sırada gelmenin yanı sıra, bireysel ahlakın gerekliliklerinin çiğnenmesine de haklılık sağlar (Beitz, 1979:22).

Ulusal çıkar

Bu koşullar altında liderlerin topluluğa karşı temel görevi, ulusal çıkarların savunulmasıdır. Bu kavram Morgenthau tarafından uluslararası siyaseti açıklayan bir nevi sihirli formül gibi kullanılmasının yanında[13] aslında realist ahlakın detaylandırılmasına da yardımcı olmaktadır. Bu kavramdan yola çıkarak realistler evrensel çıkarların varlığını dışlamakta ve kozmopolitan toplum düşüncesine karşı çıkmaktadırlar. Aşağıda daha detaylı tartışılacağı üzere, devletlerin ahlakı dışında evrensel ahlak olmadığı için, devletlerin ulusal çıkarından başka uluslararası çıkar da olamayacaktır. Bazı realistler ulusal çıkarın en yüksek değer olduğunu ve bu nedenle de insan hakları kaygılarının bütün olarak reddedilmesi gerektiğini ileri sürse de, diğerleri ulusal çıkarlarla çatışmadıkları sürece insan haklarına belli bir yer verirler.[14]

Bireysel ahlak vs. devlet -grup- ahlakı

Realizmin topluluk-eksenli ahlak anlayışı, temelde, birey ve devlet ahlakı arasında olduğu varsayılan ayrımla daha da pekiştirilir. Bir devlet adamının bireysel hayatında ahlaki veya normatif ilkelere bağlı hareket etmesi

13 Morgenthau ulusal çıkarların güç ekseninde tanımlandığında objektif olarak belirlenebileceğini ve her devletin bu şekilde rasyonel hareket etmesi durumunda kendi hedeflerini makul sınırlarda çizerek davranışlarını otokontrolle denetleyeceklerini varsayar. Sonuç, bir 'görünmez elin' müdahalesinde olduğu gibi harmonik bir uluslararası düzenin ortaya çıkmasıdır. Morgenthau, *Politics among Nations*, s.11. Ayrıca, bkz.: Hans J. Morgenthau, *In Defense of National Interest*, New York: Knopf, 1952.

14 R. J. Vincent, "Human Rights in Foreign Policy", içinde Dilys M. Hill, (der.) *Human Rights and Foreign Policy*, London: MacMillan, 1989, s.57. Mesela Morgenthau bu durumu şöyle vurgular: "insan haklarını savunma prensibi dış politikada tutarlı bir şekilde uygulanamaz çünkü bazı koşullarda insan haklarının savunulmasından daha önemli olabilen diğer çıkarlarla çatışma içinde olabilir ve olur da." Morgenthau, *Politics among Nations*, s.7.

diğerkâm bir davranış biçimi olarak takdir edilecekken, realistlerin kendisinden beklediği sağduyu kriteri, devlet adamının, politik eylemleri söz konusu olduğunda, aynı ahlaki kurallar manzumesini izlemekten kaçınmasını ve farklı bir ahlak fikri benimsemesini gerektirir. Birey ve devlet ahlakı arasındaki farklılıkları ele alışında Carr bu argümanın altında yatan akıl yürütmeyi ortaya koyar. "O (sıradan insan) tüzel kişiden bireyde gördüğünde kesinlikle ahlak dışı olarak kabul edeceği bazı davranışları [yerine getirmesini] bekler… Birey [yaptığında] ahlak dışı olabilecek davranışlar, tüzel kişi adına ifa edildiklerinde erdem olabilirler."(Carr, 2013: 159).

Birey ve devlet ahlakı arasında benzer bir ayrım Morgenthau'da da gözlenebilir. Morgenthau siyasi realizmin dördüncü ilkesini "politik realizm politik eylemin ahlaki öneminin farkındadır" şeklinde formüle eder. Fakat şunu da ilave etmeden duramaz: "[politik realizm] ahlaki buyruklar ve başarılı politik eylemin gereklilikleri arasında kaçınılmaz bir gerilim olduğunun da farkındadır. Realizm evrensel ahlak ilkelerinin soyut evrensel biçimleriyle devletlerin eylemlerine uygulanamayacağını, bilakis zaman ve mekânın somut koşullarının süzgecinden geçirilmeleri gerektiğini savunur. Birey kendisi için şunu söyleyebilir: '*Fiat justita, pereat mundus* (Dünya yıkılsa bile adalet yerini bulsun),' ama devlet kendi korumasına verilmiş kişiler adına aynı şeyi söyleme hakkına sahip değildir. Sağduyu olmaksızın, yani görünüşte ahlaki duran eylemlerin politik sonuçlarını düşünmeksizin, siyasal ahlak olamaz. Realizm, o halde, -alternatif politik eylemlerin sonuçlarını tartma anlamında- sağduyuyu siyasette en üstün erdem olarak addeder." [15]

Bireysel ve devlet ahlakı arasındaki ayrımı realistler için önemli kılan asıl neden ise, iç ve uluslararası sistemlerin ontolojilerindeki farklılıklardır. Doğa hali analojisini benimseyen politik realistlere göre, iç toplumda varolduğu haliyle düzenden yoksun olan uluslararası ilişkiler, anarşinin hüküm sürdüğü bir alan olduğundan, devletler-arasındaki ilişkilere uygulanabilen ve bireylerin ilişkilerini düzenleyenlere benzer ahlaki kurallar olamaz. Bu varsayımın uzantısı olarak, realistler için güç mücadelesi olarak görülen uluslararası ilişkilerde tek geçerli siyasal sonucun ulusun bekasını sağlamak olduğu ve bunun sağlanmasının bir ahlaki ilke statüsüne taşındığı bir durumla

15 Morgenthau, *Politics amongs Nations*, s.10-11; Başka bir eserinde Morgenthau bireysel ve devlet ahlakı arasındaki farkı yine vurgular. "Ben yalanın gayri-ahlaki olduğu temel prensibine inanırım. Fakat dış politika bağlamında uğraşırken yalan söylemenin kaçınılmazlığını da teslim ederim. Özel meselelerde, öte yandan, diğerlerini, özellikleri arkadaşları, aldatmazsın." Hans J. Morgenthau, *Human Rights and Foreign Policy,* New York: Council on Religion and International Affairs, 1979, s.10-11. Bireysel ve grup bazında kendini feda şeklinde benzer bir metafor için, bkz. Carr, *The Twent Years'*, s.158.

karşılaşırız.[16] Bu anlayışa göre, bir devlet adamı, dünya siyasetinde bireysel ahlak ilkelerini izlemeye çalıştığı takdirde, gerçekleştirmekle yükümlü olduğu temel ahlaki ilkeleri -yani vatandaşlarının çıkarlarını ve yaşamlarını koruma görevini- riske atacaktır.[17] Bu nedenle, devletin gücünü arttırmakla uğraşmayı bir kenara bırakıp, bazı evrensel ahlaki değerlerin peşinden koşmak bir devlet adamından beklenen sağduyulu davranışla çelişir.

George Kennan

George Kennan, hem bir akademisyen hem de bir politika yapıcı olarak, realizmin topluluk-eksenli ahlak anlayışının en canlı örneğini sunar (Evans, 1996:162). Kennan'ın bu bağlamda şu argümanları önemlidir: "Hükümetlerin işlevlerinin, taahhütlerinin ve ahlaki sorumluluklarının bireylerinkiyle aynı olmadığının farkına varalım. Hükümet müvekkil değil, vekildir. Onun öncelikli sorumluluğu temsil ettiği ulusal toplumun *çıkarlarına* dönüktür, yoksa bu toplumun bireysel unsurlarının tecrübe edebileceği ahlaki dürtülere karşı değildir. Ne avukatın müvekkile karşı ne de doktorun hastaya karşı olduğundan daha çok hükümet kendisini çıkarlarını temsil ettiklerinin vicdanlarına sokmaya girişebilir."[18]

Kennan bireysel ahlakla devlet adamının takip edeceği ahlak arasındaki farkı da vurgular: "Bireysel kendini-gerçekleştirme kanalı olarak ahlaka evet. Medeni erdemin temeli olarak ve bu meyanda başarılı demokrasiye geçiş koşulu olarak ahlaka evet. İdarenin işleyişinde, halkımızın bir bilinç ve tercihi olarak ahlaka evet. Ama, devletlerin davranışını belirlemenin genel bir kriteri olarak ve, her şeyden öte, farklı devletlerin davranışını ölçme ve karşılaştırmada bir kriter olarak ahlaka hayır. Bu noktada, daha mahzun, daha sınırlı ve daha pratik diğer kriterlerin hakim olmasına müsaade edilmelidir." (Kennan, 1954:49).

Bu kriterlerin merkezinde, Kennan'a göre doğal olarak devletin bekası yatmaktadır. Bunun yanı sıra ulusal çıkar kavramını da yücelterek dış politikada ahlaki kaygılara, ancak ulusal çıkarlarla aralarında bir bağlantı olduğunda

16 Bu anlamda realist ahlak anlayışı komüniteryen olması yanı sıra sonuca-dönük olarak da görülebilir. Morgenthau bunu da açık bir şekilde şu alıntıda sergiler: "Etik soyut olarak ele alındığında bir eylemi ahlaki kurallara uygunluğuyla değerlendirir; siyasi etik ise bir eylemi siyasal sonuçları ile yargılar." Morgenthau, *Politics among Nations*, s.11.

17 Harbour, "Thinking about International", s.30, 32. Bu sebeple Morgenthau *Uluslararası Ahlak* adlı bölümü büyük ölçüde 'insan hayatının korunması' bahsine ayırır. Morgenthau, *Politics among Nations*, s.237-248.

18 George F. Kennan, "Morality and Foreign Policy," *Foreign Affairs*, Vol.64, No.2, Kış 1985/86, s.205-206, vurgu orjinalde.

yer verileceğini açıkça vurgular: "[devletlerin iç uygulamalarını eleştirmek için demokrasi, insan hakları, çoğunluk yönetimi vb. adı altında girişilen] müdahaleler ancak düzeltmeye çalıştıkları uygulamalar hassasiyetlerimizden ziyade çıkarlarımıza ciddi zararlar yönelttiklerinde resmen savunulabilirler." (Kennan, 1985/86:209).

Bu bağlamda sorulacak bir soru da bu hedeflere ulaşmada başvurulacak yöntemlerin ahlakiliğinin realistlerce nasıl ele alındığıdır. Kennan bu noktada, siyasi eylemlerin ahlak-dışılığını vurgulayan bir pozisyon takınır. Amerikan dış politikasını gereksiz bir mesianizme sürüklediğini ileri sürdüğü idealizme bir alternatif olarak pragmatizmi önceleyen Kennan, diplomasinin amacının ulusal çıkarların savunulması olduğunu ve bu amaca hizmet eden araçların da meşru addedilmesi gerektiğini ileri sürer. Ulusal çıkarları tanımlayış tarzı da ulusal çıkarların korunması yolunda başvurulan yöntemleri ahlakın alanından çıkarmasına giden yolu açar. "Ulusal toplumun, hükümetin korumak zorunda olduğu çıkarları, özünde toplumun askeri güvenliği, siyasi hayatının bütünlüğü ve insanlarının refahıdır. Bu ihtiyaçlar ahlaki bir nitelik taşımamaktadırlar. Bunlar, söz konusu ulusal devletin varoluşundan ve taşıdığı ulusal egemenlik statüsünden kaynaklanırlar. Bunlar ulusal varoluşun kaçınılmaz gerekliliklerdir ve bu nedenle ne 'iyi' ne de 'kötü' olarak sınıflandırılmaya konu olabilirler."[19]

Siyasete ve diplomasiye pragmatik yaklaşan bu çizginin erken dönemdeki savunucusu Machiavelli'ye kadar geri gidildiğinde sadece ahlak-dışılığın değil, gerektiğinde gayri-ahlakiliğin de savunulduğunu görürüz. Kendisi adına konuşmasına izin vermek gerekirse: "Bir prensin yukarıda sayılan tüm meziyetlere sahip olması gerekli değildir; onlara sahipmiş gibi gözükmesi yeter. Daha iyisi, iddia ediyorum ki, eğer bunlara sahip olsa ve her zaman uysa idi kendi zararlı çıkardı; ama sahipmiş gibi yapması kendisine yararlı olur. Böylece iyi yürekli, sadık, insancıl, namuslu dindar görünebilirsin ve gerçekte olabilirsin de ama o zaman zihnini öyle ayarlamalısın ki eğer olmaman gerekiyorsa tam tersini yapabilmelisin. Ve ayrıca belirtmek gerekir ki bir prens, hele yeni bir prens olmuş biri anlamalıdır ki insanları övgüye değer

19 Kennan, "Morality and Foreign," s.206. Kennan'ın bu iddialarına rağmen, görevdeki uygulamalarına ve verdiği beyanatlarına bakıldığında moral prensipler konusunda ikircikli bir tavır takındığı ileri sürülmektedir. Amerika'nın eylemlerinin ahlaki kriterlerle yargılanmasına karşı çıkmasına rağmen, Nazi Almanyası, Sovyet Rusya veya diğer güçlere karşı tavırlarında aslında onları sıklıkla doğal hukukun insanlara bahşettiği bazı evrensel temel hakları çiğnedikleri veya salt ulusal çıkarları ekseninde hareket ettikleri için eleştirmekten geri durmamıştır. Kennan'ın yargılarında ahlaki kaygıların kendi savunduğu realizm hilafına oynadığı önemli rol için bkz.: John W. Coffey, *Political Realism in American Thought*, Cranbury, New Jersey: Associated University Press, 1977, s.48-78.

kılan tüm bu şeyleri yerine getiremez çünkü devletin *devamlılığını sağlamak için* sık sık verdiği söze karşı, iyilikseverliğe karşı, insanlığa karşı, dine karşı davranmak zorunda kalır. Bu yüzden talihin rüzgârına göre, durumların değişmelerine göre, dönmeye hazır bir zihne sahip olmalıdır ve daha önce de dediğim gibi elverirse iyilikten uzaklaşmasın ama gerekiyorsa kötülüğü seçmesini bilsin."[20]

Bir devletin dış politikasında insan haklarının teşviki konusunda realizmin takınacağı tavır, öncelikli ahlaki ilkenin ulusun bekasını sağlamak olduğu yönündeki bu varsayımdan yoğun biçimde etkilenmiştir. Diğerlerinin haklarını ve refahını geliştirmeye dönük politikalar izlemek, devlet adamının görevlerinin dışındadır. İnsan hakları çalışmalarıyla öne çıkan Jack Donnelly, realistlerin bu tavrını net bir şekilde ortaya koyar: "hem akademik realistler hem de onların dış işlerindeki kardeşleri bu nedenle ahlaki kaygıları dış politikadan dışlamaya, ya da zaten atıldıkları durumlarda da dışarda tutmaya, çabalamışlardır."[21]

b. Devletin ahlakiliği ve iç analoji

Devletin bekasını kutsallaştıran komüniteryen ahlak anlayışının yanı sıra, realizmin devlete farazi bir kişilik bahşeden başka bir ahlaki kavramsallaştırması da vardır ki bu insan haklarına yönelik bir başka önemli engel teşkil eder. Ortaçağdan modern zamanlara geçiş sırasında ulus-devletler düşüncesinin gelişimi ilginç bir süreç gösterir: devlet, kendisini oluşturan yönetici veya bireylerin kimliğinden farklı olarak, ahlaki bir kimlik ve kişiliğe sahipmiş gibi formüle edilmiştir. Fakat bu, modern devletler-arası hukuk ve uluslararası sistemi açıklamak için pratik nedenlerle inşa edilen farazi bir kavramsallaştırma olarak ortaya çıkmıştır. Gerçekten de, konuya ilişkin en yetkin değerlendirmelerden birinde, uluslararası ahlakı tartışırken, Carr "uluslararası ahlak devletlerin ahlakıdır. Devlet kişiliği ve devlet sorumluluğu hipotezi ne doğru ne de yanlıştır, zira o bir olgu olduğunu iddia etmez, aksine uluslararası ilişkiler hakkında net bir akıl yürütme için gerekli bir düşünce kategorisidir" der (Carr, 2013:150). Carr'ın (2013:148) altını çizdiği gibi, "Devletlerarası hukukun, doğal hukuk temelinde yaratılmasını mümkün kılan devletin kişileştirilmesidir. Devletlerin diğer devletlere karşı

20 Niccolo Machiavelli, *Prince* (1532), XVIII, (bkz. Nazım Güvenç çevirisi, Nicollo Machiavelli, *Prens*, Anahtar Yayınları, İstanbul, s.110-111). Vurgu bana ait.

21 Donnelly, *Universal Human Rights*, s.156. Aslında Kennan'ın yukarda alıntılanan 1985/86 tarihli makalesi Amerikan dış politikasında insan haklarına yer verilmesi çağrılarına bir karşı çıkış olarak görülebilir.

görevlerinin olabileceği, yalnızca sanki birer kişilermiş gibi onlara muamele eden bu kurgu sayesinde, varsayılabilmiştir."

Asıl sorun ise kişileştirilen modern devletin tek tek insanlara ve diğer devlet-dışı gruplara karşı en yüksek ahlaki statüye oturtulmasıyla başlar. Carr bunu "devletin kişileştirilmesi, bireyin pahasına devletin yüceltilmesini cesaretlendirir" şeklinde özetlemektedir.[22] İlk amacı göz önüne alındığında, bunun hayli garip bir gelişme olduğu söylenebilir. "Devletin kişileştirilmesi ona sadece görevler değil, haklar da verilmesinin uygun bir yolu olsa da… on dokuz ve yirminci yüzyıllarda devletin gücünün artmasıyla devlet hakları, devlet görevlerinden daha fazla öne çıkmıştır. Bu nedenle, liberal ilerici bir araç olarak başlayan devletin kişileştirilmesi, devletin birey üzerinde sınırsız hakları olduğu iddiasıyla ilişkilendirilmiştir ve şimdi [ise] yaygın olarak tutucu ve otoriter olduğu gerekçesiyle kınanmaktadır" (Carr, 2013: 148).

İleride daha ayrıntılı olarak değerlendireceğim gibi, sadece devlete bu üstün ahlaki statü verilmekle kalınmadı, aynı zamanda kendisi bizzat ahlakın kaynağı olarak görüldü. Devletler kendi ahlaklarını yaratmaya muktedir olarak algılandı ve böylelikle de ahlak devletin sınırlarına hapsedildi.[23] Bu düşüncenin oluşumu Machiavelli, Hobbes ve hukuki pozitivistlerle başlatılabilir ve gelişimi Morgenthau'ya kadar takip edilebilir.[24]

Devlete ve uluslararası ilişkilerin doğasına ilişkin sayısız diğer çıkarsama da aslında devletin ahlaki varlık olarak kabul edilişiyle ki bu bazen 'iç analoji' diye adlandırılmaktadır, doğrudan ilintilidir. Devletler kişileştirildiğinde, bireyler gibi onlar da haklara sahip olurlar (Halliday,1998:29) ve devletlerin vatandaşlarının üzerinde haklara sahip olduğu ve vatandaşların artık bağımsız özneler değil, devlet politikalarının nesneleri olup çıktığı sürecin önü açılır. Bu iç analojinin asıl yansıması, uluslararası sistemin doğa hali olarak tanımlanmasında kendini gösterir. Klasik liberal teorilerin devlet-öncesi dönemi betimlemesine benzer bir şekilde, uluslararası sistemde devletlerin davranışı doğa halinde yaşayan, otonom ve kendi kendine yeterli bireylerin

22 A.g.e., s.151. Fakat altı çizilmelidir ki Carr'ın kendisi bu yoruma karşı çıkar, çünkü bir açıklama aracı olarak devletin ahlakiliği doktrini suçlanamaz.

23 Martin Wight, "Western Values in International Relations," içinde H. Butterfield and M. Wight, (der.) *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, London: George Allen and Unwin, 1966, s.121.

24 Bu fikrin tarihi gelişimi için, bkz. P. Savigear, "European Political Philosophy and the Theory of International Relations," içinde T. Taylor, (der.) *Approaches and Theory in International Relations*, London: Longman Group, 1978, s.32-53. Modern realizmin öncüleri için, bkz. Wight, "Western Values," s.88-131; Carr devletlerin eksiksiz ve ahlaki açıdan kendi kendine yeterli olduğu görüşünün en üst yansımasının Hegel'de bulur. Carr, *The Twenty Years'*, s.153.

davranışına benzetilir. Devletlerden bu söz konusu farazi doğa halinde beklenen davranış şu olacaktır: devletler, tıpkı bireylerin devletin oluşumundan önceki dönemde davrandıkları gibi, kendine-yardım sistemi içerisinde kıyasıya bir hayatta kalma mücadelesi verirler ve bu varsayım da önceki kısımda tartışılan devletin bekası eksenli realist ahlak algılamasını besler.[25]

İç analoji realist teorinin diğer pek çok merkezi kavramını doğurması nedeniyle de önemlidir. Örneğin, modern uluslararası sistemin iki önemli sütunu olan egemenlik ve karışmazlık ilkeleri büyük ölçüde devletin bu şekilde otonom bir kişi olarak kurgulanması üzerine temellendirilmiştir (Vincent, 1998:115). Bunun doğal yansıması da uluslararası sistemin devlet-merkezli bir şekilde kurgulanması olmuştur.

c. Realist uluslararası sistem kavramsallaştırması

Şimdiye kadar realistler tarafından ahlaka ayrılan sınırlı yer incelenirken, realistlerin uluslararası sistem kavramsallaştırmasının devleti merkeze oturtan realist ahlak anlayışını doğuran önemli nedenlerden biri olduğu vurgulandı. Bu bölümde realistlerin uluslararası sistem algılaması daha yakından incelenerek, realizmin uluslararası ilişkilerde ahlaki kaygıların ve insan haklarının rolünü sınırlayıcı diğer etkilerine bakılacaktır.

Doğa hali

Realizm, iç analojinin bir uzantısı olarak, birbirine benzeyen ulus-devletlerden oluşan anarşik bir uluslararası sistemin varlığını ve devletlerin bu sistem içinde hayatta kalmaya çalıştıklarını varsayar. Bu anarşi, kaos ve yıkımdan ziyade, daha çok nihai karar vericinin yokluğu anlamındadır. Sistemi oluşturan tüm devletler egemen ve eşit birimler olarak kurgulandıklarından, kendilerinin üzerinde bir otoritenin oluşmasına karşı çıkacaklardır ve bu anlamıyla da anarşi mantıksal bir çıkarsamadır. Realistler arasında uluslararası ilişkileri *Hobbesçu* 'doğa hali'yle kıyaslama şeklindeki eğilim de bu özde yatan anarşi varsayımına dayanmaktadır.

Hobbesçu doğa halinin daha net betimlenmesi noktasında Hobbes'in kendisine dönmek faydalı olacaktır: "Rastgele insanların bir diğerine karşı savaş durumunda bulundukları bir dönem hiç olmamasına rağmen; bütün dönemlerde krallar ve hükümranlık sahibi kişiler, bağımsız oluşları nedeniyle sürekli kıskançlık içinde olup birbirlerine silahlarını doğrultmuş ve

25 Bkz. R. J. Vincent, "The Idea of Rights in International Ethics," içinde Terry Nardin and David R. Mapel, (der.) *Traditions of International Ethics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s.257-259.

gözlerini dikmiş gladyatörler gibidirler; yani, krallıklarının sınırlarına kalelerini, ordularını ve toplarını dikmişler ve komşularına sürekli casuslar göndermişlerdir; bu bir savaş duruşudur" (Hobbes, 2001:95).

Uluslararası sistemin salt Hobbesçu kavramsallaştırması ki bu savaş hali olarak da adlandırılır, uç bir olasılık olarak görülebilirse de, modern realistlerin pek çoğu bu varsayımı değişik şekillerde benimsemişlerdir.[26] Öncelikle, doğa hali analojisi ahlak kurallarına itaati otoritenin varlığına bağlayan realist pozisyonu doğurur. Hobbesçu doğa halinde ahlaki ilkelerin olamayacağı realistlerin en değer verdikleri argümanlardan biridir ki bunun yansımaları aşağıda detaylı olarak tartışılacaktır. Hobbes'un bakış açısında "Bu herkesin herkese karşı savaşının bir sonucu da, böyle bir savaşta hiçbir şeyin adalete aykırı olamayacağıdır. Orada doğru ve yanlış, adalet ve adaletsizlik fikirlerine yer yoktur. Genel bir gücün olmadığı bir yerde yasa yoktur; yasanın olmadığı yerde de adaletsizlik yoktur" (Hobbes,2001:96). Benzer şekilde Hedley Bull (1995:83) da, "adaletin, hangi şekliyle olursa olsun, düzen bağlamında gerçekleştirilebilir olduğu bir gerçektir" ifadelerini kullanır.

Bu bakış açısında, devletler, aralarında ortak bir otoritenin olmadığı münferit politik düzenlere sahip olduklarından, onları bağlayan evrensel ahlaki gerekliliklerin varlığı yadsınmaktadır. Jean Bodin'in egemenlik tanımından yola çıkan Beitz, ortak bir yargıcın olmayışının uluslararası ahlaka dönük şüpheciliği nasıl beslediğini gösterir. Bodin'e göre, "Tanrı'dan sonra, onun insanlığın geri kalanını yönetmesi için komutanları olarak görevlendirdiği dünyadaki egemen prenslerden daha büyük bir şey yoktur." Egemen güç "basit ve mutlak bir şekilde" uygulanır ve "tebaa için yasayı yapan kişi olduğu için [egemen] başkalarının emirlerine konu olamaz".[27]

Ayrıca, Hobbesçu bakış açısında ahlaki kurallar çerçevesinde davranmanın bir koşulu ise, mütekabiliyet prensibi uyarınca, diğerlerinin de aynı kurallara uymaya rıza göstermesidir. Buna göre, iki veya daha fazla aktörün karşılıklı olarak itaat etme taahhütlerinin tek makul garantisi itaati ödüllendirmeye

26 Doğa hali analojisinin derinlemesine bir tartışması ve diğer siyaset filozoflarından yola çıkarak Hobbesçu durumun eleştirisi için, bkz. Beitz, *Political Theory and*, s.11-66; Ayrıca, bkz. Hoffmann, *Duties beyond Borders*, s.11, 13-15. Bull da uluslararası ilişkileri Hobbesçu anlamda doğa hali olarak görmez ve daha çok belli ortak değerlerin ve düzenin mevcut olduğu bir doğa halinin uluslararası ilişkileri betimlemede daha uygun olacağını ifade eder. Bull'un iç analojinin uluslararası ilişkilere uygulanmasına getirdiği eleştiri için, bkz. Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1995, s.44-48. Gerçekten de doğa halinin Hobbes'dan ziyade Grotiusçu ve Lockeçu yorumları realist düşünceyi eleştirenlerce, özellikle İngiliz Okulu'nca ve Alexander Wendt de dahil bazı inşacılarca, kullanılmıştır.

27 Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth* (1576), aktaran: Beitz, *Political Theory and*, s.25-26.

ve itaatsizliği cezalandırmaya gücü yetecek bir otoritece verilebilir. Böyle bir teminatın sağlanamadığı durumlarda ki evrensel hükümetin olmadığı doğa hali bunlardan biridir, ahlaki kurallara uymayı gerektirecek bir neden yoktur.[28]

Bunun ötesinde, uluslararası sistemin doğa hali olarak kavramsallaştırılması realistlerce uluslararası ilişkilerin ulusun hayatta kalma mücadelesi olarak görülmesinin ana nedenidir. Bu bağlantının güzel bir örneğini Raymond Aron ortaya koyar. Ona göre, "Devletler, hukuku kendi kontrollerine almaktan ve onurlarının gerektirdiği şeyler konusunda tek karar verici olarak kalmaktan feragat etmediklerinden, politik birimlerin hayatta kalması son tahlilde güçler dengesine bağlıdır ve devlet adamlarının görevi *her şeyden önce* kaderi kendi sorumluluklarına tevdi edilen ulusları ile ilgilenmektir. Ulusal egoizmin gerekliliği mantıksal olarak, devletler arasındaki [ilişkileri] düzenleyen [ve] filozofların *doğa hali* olarak adlandırdıkları, şeyden kaynaklanır." [29]

Uluslararası sistemdeki anarşi Hobbesçu savaş hali anlamında doğa hali olarak kavramsallaştırıldığında, hiçbir devletin diğerlerinin yanlışlarını denetleme ya da diğerkâm eylemlere girişme görevi yoktur ve "hiçbir devlet[in] daha öncelikli [ulusal] çıkarlarını gerçekleştirmesini engelleyen ahlaki kurallara uymakta üstün bir çıkarı yoktur" (Beitz, 1979: 14). Realistlerin bu uluslararası sistem kurgulamasının onları nasıl devletin bekasını önceleyen bir nevi şahsına münhasır ahlak anlayışı geliştirmeye ittiği ve bunun da insan hakları politikalarına nasıl ket vurduğu yukarda tartışılmıştı.

Ayrıca, devletlerin hayatta kalmak için mücadele ettikleri anarşik ve kendine-yardım esaslı uluslararası sistemde, güvenlik sorunsalı -güvenlik ikilemi- neorealistler için bir numaralı mesele olur ya da Waltz'ın (1979: 126) deyimiyle "anarşide güvenlik en yüce amaçtır." Güvenlik kaygıları, diğer meseleleri uluslararası gündemin tepesinde duran siyaset/güvenlik alanı karşısında ikincil hale getirir ve bu da yüksek siyaset vs. düşük siyaset diye adlandırılan neorealist kavramsallaştırmaya yol açar. Buna göre, ekonomik meseleler de dahil olmak üzere diğer konular siyasi-askeri güce katkıda

28 Hobbes, *Leviathan*, Kitap 1, Kısım 11, ve Kısım.14. Bu meselenin derinlemesine analizi için, bkz. Beitz, *Political Theory and*, s.28-34.

29 Raymond Aron, *Peace and War*, s.58. Vurgu orjinalde. Ayrıca, bkz.: "[uluslararası siyaset] –hem ideal hem objektif anlamında- basitçe diğer devletlerin varlığının yarattığı potansiyel tehditle karşılaşan devletlerin hayatta kalması anlamına gelir." s.7. Neorealizmin kurucusu Waltz'un ve takipçilerinin uluslararası sistemi tanımlarken vurguladığı diğer özellikler de kaçınılmaz olarak bu sistemde devletlerin temel kaygısının hayatta kalma mücadelesi olmasını doğurmaktadır. Bunun yakın dönemdeki en güçlü savunuculuğunu yapan ise Mearsheimer olmuştur: John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: WW Norton, 2001.

bulundukları ölçüde dikkate alınır. Yüksek siyaset ulusal güvenliğin sürdürülmesi için yaşamsal mücadelenin verildiği bir alan olduğundan, düşük siyaset ile ilgilenmeleri onları asıl öneme haiz meselelerden uzaklaştıracak, sınırlı kaynaklarını yanlış kullandırtacak ve ulusal güvenliklerini tehlikeye düşürecektir.[30] Böylesi bir kavramsallaştırmanın uluslararası ilişkilerin gündeminde ve devletlerin dış politika tercihlerinde insan hakları kaygılarına tanıyacağı yer tahmin edilebilir. Bir an için bile olsa bu güç mücadelesini görmezden gelmek ve bunun dışında bir şekilde davranmak, devletin ve doğal olarak da ulusun yıkımına davetiye çıkarmak olacağından, realistler diğerkâm eylemlere sempati duymazlar.

Şimdi uluslararası sistemin anarşik ve devletlerin otonom, egemen ve kendine yeten yapılar olarak kavramsallaştırılmasının insan hakları odaklı politikaları kısıtlayıcı etkilerinin kendini gösterdiği diğer mekanizmalara bakalım.

Dünya düzeninin önceliği ya da adalet vs. düzen

Uluslararası sistemin anarşik ve kendine-yardım sistemi olarak tanımlanmasının diğer bir sonucu olarak realistler, sadece devletin bekasını değil, uluslararası düzenin sürdürülmesini de devletlerin öncelemesi gereken ahlaki değerler içinde ön planda saymışlardır. Uluslararası ilişkiler ölüm ve kalım meselesi şeklinde betimlendiğinden, mevcut minimum düzenin sürdürülmesi devlet adamlarından beklenen sağduyulu davranışlardan biri olarak görülür. Sözde Vestfalya mirasından esinlenen BM Şartı'nın sonrası ortaya çıkan uluslararası sistem, devletlerin egemen eşitliği, iç işlerine karışmama, güç kullanmama, sınırların ihlal edilmezliği, toprak bütünlüğü, karşılıklı tanıma ve benzeri normlar üzerine inşa edilmiştir. Kısacası, modern uluslararası sistemin öncelikli hedefi, bu normlar sayesinde istikrarlı bir dünya düzeninin elde edilmesi olmuştur.[31]

Dünya düzenine verilen öncelikli konumun diğer bir yansımasını da, düzen ve adalet arasında olduğu varsayılan gerilimde görürüz. İnsan haklarını teşvik etmek gibi ikincil önemdeki konular, istikrarsızlaştırıcı etkilerinden dolayı kaçınılması gereken adımlar olarak görülmüşlerdir. Bull'un realist yönü bu noktayı ikna edici bir şekilde yakalar: "uluslararası sistemin

30 Kennan'ın bu yöndeki görüşleri için, bkz. Kennan, "Morality and Foreign," s.206-7. Ayrıca: Carr, *The Twenty Years'*, s.159.

31 Bu normların, özellikle egemenlik ve karışmazlık ilkelerinin, uluslararası sistemin anarşik tanımlanmasından türetilmeleri için, bkz: Vincent, *Human Rights and*, s.113-114.

çerçevesi ayrıca insani adalete yönelik taleplere sıcak bakmaz… Uluslararası toplum özellikle insanların kendisine ait oldukları devlete karşı öne sürülebilecek insan hakları ve görevleri fikrini dikkate alır, ama, bunların, seçici ve sınırlı bir şekli hariç olmak kaydıyla, hayata geçirilmesinin önünde engeller vardır. İşte bu noktada devletler toplumu … uluslararası düzenin insani adaletten önce gelmesine yönelik inancını sergiler. Afrika ve Asya devletleri … kendilerini ilgilendiren özel durumlarda düzeni insani adalete tabi kılmaya rıza gösterirler, fakat onlar da bütün uluslararası bir arada yaşama yapısının çökertilmesine müsaade etme noktasında en az Batılı devletler ya da Sovyet bloğunun devletleri kadar gönülsüzdür" (Bull,1995:85).

Egemenlik ve karışmazlık

Realistlerce modern uluslararası ilişkiler egemenlik ilkesi üzerine temellendirildiğinden, devlete kontrol ettiği topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar üzerinde ayrıcalıklı bir hükümranlık hakkı tanınmaktadır.[32] Egemenliğin mantıksal uzantısı ise devletleri diğer devletlerin iç işlerine yönelik eylemde bulunmaktan alıkoyan karışmazlık ilkesidir ve bu da görececilik eğilimini güçlendirmektedir. Bull'un (1995:16,17) vurguladığı gibi, "[uluslararası toplumun diğer bir amacı da] bireysel devletlerin dışsal egemenliğinin bağımsızlığını sürdürmektir. Herhangi bir devletin perspektifinden [bakıldığında], devletler toplumuna katılmaktan temelde beklediği kazanç onun dış[sal] otoritesinin ve özellikle tebaasının ve topraklarının üzerindeki nihai yargı yetkisinin, bağımsızlığının tanınmasıdır. Bu tanıma için ödeyeceği ana bedel ise diğer devletlerin bağımsızlığı ve egemenliğini [garantiye alan] benzer hakları tanımasıdır."

Egemenlik normunun türevi olan karışmazlık ilkesi, insan hakları siyasetine karşı muhalefetin en sağlam dayanağını oluşturmaktadır. Egemenliğin geleneksel yasal/politik yorumu, insan hakları meselelerini egemen devletlerin ulusal hükümranlığına hapsettiğinden, insan hakları doğal olarak diğer devletlerin meşru ilgi alanlarının dışına çıkarılmış ve bu yüzden de dış politika gündemine sokulamayacak ve uluslararası düzeni sarsacak konular arasında sayılmıştır.[33] İnsan haklarına yönelik bu tarz bir eleştiri, devletlerin hak-

32 Hatta, Darel Paul özellikle neorealistlerin uluslararası ilişkileri anarşi ve egemenlik çerçevesi dışında düşünemeyeceklerini ileri sürer. Darel E. Paul, "Sovereignty, Survival and the Westphalian Blind Alley in International Relations," *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, Nisan 1999, s.219.

33 Donnelly, *Universal Human Rights*, s.157. Ayrıca, bkz. Kate Kelly ve David P. Forsythe, "Human Rights, Humanitarian Intervention, and World Politics," *Human Rights Quarterly*, Vol.15, No.2, Mayıs 1993, s.312; Dağı, a.g.e., ss.105-119.

larını bireylerin hakları karşısında önceleyen, yani egemenlik ve karışmazlık normlarını insan haklarının korunmasından daha üstün gören *devletçi paradigma* olarak da adlandırılmaktadır (Jackson, 1993). İnsan hakları kaygılarını ABD dış politikasına dahil etmeye karşı çıkan Kennan'ın argümanı büyük ölçüde benzer bir mantıktan ilham almıştır: "Hoşnutsuzluğumuzu doğuran durumlar, çoğu durumda, kıyılarımızdan çok uzakta vuku bulanlardır. Pek azımız bunların doğruluğu veya yanlışlığının kusursuz muhakemesini yapabileceğini iddia edebilir. Bunlar, ilgili hükümetler için, iç meselelerdir. Hükümetlerin bu türden olaylara dış güçlerce müdahale edilmesine kızgınlık göstermesi teamüldendir ve şayet diplomatik tarihimiz bir kıstas sunuyorsa, biz kendimiz [benzeri müdahalenin] hedefi olduğumuzda kızgınlık göstermekten ve direnmekten imtina etmeyiz."[34]

Karışmazlık ilkesi ve devletçi paradigma insan hakları politikası takip eden devletlerin bundan sakınmasını salık veren görüşlerce olduğu kadar, üçüncü dünya ülkelerince batılı devletlerin müdahalelerine karşı bir zırh olarak da kullanılmaktadır. Özellikle insan hakları sicili bakımından zayıf devletler, Bull'un yukardaki alıntısında ima edildiği gibi, mevcut dünya düzeninin katı yorumlarını benimsemiş, insan hakları politikalarının mevcut düzenin ihlali ya da ona bir tehdit olduğunu ileri sürmüşlerdir.

İç/dış Ayrımı

Uluslararası sisteme ilişkin diğer bir realist kavramsallaştırma ise, Walker'ın iç/dış ayrımı diye adlandırdığı,[35] devletlerin içi ile dış çevresi, yani uluslararası alan, arasında çizilen sınır, ya da için dışarıdan izolasyonudur. Bu kategorileştirmede, devletler kendi içlerinde bir bütün olarak ele alınıp, onların iç yapılanmaları dış çevrelerinin, yani uluslararası sistemin, inşa edici etkisinden ayrıştırılır. Benzer bir şekilde dış da ayrıca içeriden izole edilmiştir ki bu durumda dışarıdaki gelişmeler devletlerin iç koşullarından bağımsız şekillenir. İç ve dışın egzojen olarak ele alındığı bu yaklaşım, ikisinin birbiriyle etkileşimini detaylı bir incelemeye tabi tutmaz. Uluslararası sistem, kendisini oluşturan devletlerden bağımsız bir şekilde kendi mantığına göre çalışır ki bu husus en iyi şekilde Waltz'ın sistemin yapısı düşüncesinde ifadesini bulmuştur. Devletler içinde hiyerarşik -dikey- bir organizasyon olduğu ve dolayısıyla düzenin hüküm sürdüğü varsayılır. Öte yandan,

34 Kennan, "Morality and Foreign", s.209.

35 RBJ Walker, *Inside/Outside: International Relations as Political Theory,* Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

ademi-merkeziyetçi -yatay- bir şekilde düzenlenen uluslararası sistemde ise anarşi hakimdir. [36]

İçsel dinamiklerin genel sistem üzerindeki etkilerinin analiz dışında bırakılmasıyla, içerinin uluslararası politikanın ve diğer devletlerin dış politikalarının ilgisinden soyutlandığı analitik hamle daha da pekiştirilir. Bu zihinsel iç/dış kurgusu böylece realizm tarafından insan hakları politikalarının önüne konulan engelleri güçlendirir. Gerçekten de iç/dış ayrımı Vestfalya uluslararası sisteminin karışmazlık ve egemenlik normlarıyla birlikte ele alındığında, yabancıları bir ülkenin içinde cereyan eden sorunlara müdahale etmekten alıkoyar ve insan hakları politikalarının alanını daraltır.

Çoğulcu vs. kozmopolitan uluslararası sistem/toplum

Hiçbir devletin öteki üzerinde söz söyleme üstünlüğü olmadığı ve her devletin eşit konumda kurgulandığı çoğulcu realist uluslararası sistem kültürel göreceliliğe kayan ve kozmopolitan perspektifi reddeden güçlü bir eğilimi de içinde barındırır.[37] Devletin kişileştirildiği iç analoji ve karışmazlık normuyla birlikte düşünüldüğünde, bu durum klasik liberallerin 'negatif özgürlük' kavramıyla ya da her bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirmek için kendi başına bırakılması gerektiğini öngören *laissez faire* yaklaşımıyla kıyaslanabilir. Bu eğilimin bizim tartışmamız açısından farklı yansımalarına işaret edilebilir.

İlk olarak, devletler otonom birimler olarak görüldükleri için, diğer realist ilkelerle birlikte düşünüldüğünde, her devlet kendi iç standartlarını belirleme hakkına sahiptir. Yabancılar söz konusu devletin içerideki uygulamalarıyla ilgilenme yetkisine sahip olmadığı gibi herhangi bir devlet de evrensel ahlaki davranış kodlarını belirleyemez. Bir devletin diğerlerinin davranışlarını denetler tarzda davranması "kibirli bir ahlaki Haçlı seferi"[38] ve dolayısıyla da felakete davet olarak görülür.

36 Bu nedenle Waltz uluslararası ilişkiler teorisinin bir devlet teorisine ihtiyaç duymadığını iddia eder. Bilardo topu modeli diye de adlandırılan bu düşüncede, her devlet benzer birimler olarak kabul edildiğinden, iç dinamikler analiz dışında bırakılır.

37 Yine de literatürde yaygın bir yere sahip kültürel görececilik ve insan hakları arasındaki ilişkiye yönelik tartışma benim buradaki ilgimden daha farklı bir anlama sahiptir. Bu tartışma daha ziyade insan haklarının doğası ve içeriğine ilişkin medeniyetler-arası farklılıklara ilişkindir ve bir dönem Doğu ve Batı arasında siyasi/kültürel haklarla ekonomik/sosyal haklar üzerinde dönen tartışmada da kendini göstermişti. Bkz. Donnelly, *Universal Human Rights*, s.57-123.

38 Hoffmann, "Reaching the Most," s.35.

Bu, Morgenthau'ya göre siyasi realizmin beşinci ilkesinde net bir şekilde karşılığını bulur: "politik realizm belli bir ulusun ahlaki arzularını dünyayı yöneten ahlaki ilkelerle ilişkilendirmeyi reddeder… Tüm uluslar kendi arzularını ve eylemlerini evrenin ahlaki amaçlarıymış gibi sunmaya özenirler -ve çok azı bunun çekiciliğine uzun süre direnebilmiştir. Ulusların ahlaki yasalara tabi olduğunu bilmek bir şey, uluslararası ilişkilerde neyin iyi neyin kötü olduğunu katiyetle bilir gibi davranmak başka bir şeydir. … Belli bir milliyetçilik ile takdiri ilahinin öğütleri arasında kurulan fütursuz denklem ahlaki açıdan savunulabilecek bir şey değildir, çünkü bu Yunan trajedi yazarlarının ve İncil'deki peygamberlerin yöneticileri ve yönetilenleri sakınmaları konusunda uyardıkları gurur günahının ta kendisidir. Bu denklem siyasal açıdan da habistir, çünkü o ulusları ve uygarlıkları ahlaki ilkeler, idealler ya da Tanrı'nın kendisi adına yakıp yıkan fütuhatçı çılgınlığın körlüğünde muhakeme yeteneğinin bozulmasına yol açmaya meyillidir." (Morgenthau, 1978:11).

Bu anlamıyla göreceliğin aslında pozitif fonksiyonları da vardır. Vincent'ın altını çizdiği gibi, bir nebze de olsa uluslararası sistemde ve devletlerin içinde çoğulculuk ve çeşitliliğe müsaade ettiğinden, karışmazlık ilkesine yapıcı bir anlam yüklenmektedir (Vincent, 1989: 117). Çünkü karışmazlık ilkesi çoğulcu bir uluslararası sistemi mümkün kılar ve bu sistemde her toplumun dış zorlamadan bağımsız olması gerektiği yanı sıra, kendi hükümet şeklini seçmekte özgür bırakılmasını da salık verir. Devletlerin eylemlerince temsil edildiği düşünülen halkların tercihlerine, yabancıların saygılı olması gerektiğini vurgulayarak (Donnelly,1984: 158) realistlerin savunduğu çoğulculuk anlayışı ulusların kendi kaderini belirlemesi gibi temel bir hakkın en sağlam garantisini sunar. Bu sebeple, yukarda vurgulandığı gibi, bu normlar dünya düzenini ve devletlerin bağımsızlığını önceleyen gelişmekte olan ülkelerce de yakından desteklenmekte ve hatta birer tabu olarak değerlendirilmektedir.

Bu çoğulculuk ve görecelilğin pozitif fonksiyonlar icra etmesine rağmen, insan haklarının evrenselliği düşüncesine bir engel teşkil ettiği ve ahlakı devletin sınırlarının içine hapseden bir yorumun kapısını araladığı da yadsınamaz. Realistler ahlakı yöneticinin gücü ile ilişkili gördükleri için ve evrensel bir yönetici bulunmadığı için, diğer devletlerin eylemlerini de yargılayacak bir evrensel ahlak olmadığı sonucuna varırlar. Çoğulculuğun bu yorumu, yukarda derinlemesine tartışıldığı gibi, evrensel ahlaki yargıları hükümsüz kılması nedeniyle, ahlaki teoriye yönelik şüpheci bir yaklaşıma da zemin hazırlamaktadır.

Bunun bizim tartışmamız için anlamı özellikle devletlerin, tebaalarının kendi kaderini temsil etme ve haklarını koruma görevlerinin hilafına bizzat kendilerinin hak ihlallerinin öznesi haline geldikleri durumlarda ortaya çıkar. Çoğulcu uluslararası sistem algılamasında her devlet kendi sınırları içinde geçerli yerel ahlaki kurallara sahiptir ve kendi tebaasının temel haklarını ihlal etmek de dahil, devletlerin eylemleri kendi içinde ahlaki bir temele sahip olacaktır. En azından, devletler diğer devletlerin vatandaşlarına yönelik muamelesine bu davranış kendi ulusal çıkarlarını tehdit etmediği sürece müdahale etmek için herhangi bir meşru zemin bulamayacaklardır (Kennan, 1954:208). Madalyonun diğer yüzünde ise, insan hakları ihlalleri açısından sabıkalı rejimler, karışmazlık ve egemenlik ilkelerini bir koruyucu zırh olarak kullanmaya meyillidirler.

Bu durum, belki de en bariz şekilde uluslararası ilişkilerde insani müdahalenin yeri konusundaki tartışmada gözlenebilir. Donnelly'nin (1984) ifade ettiği gibi, insani müdahale "önemli ve yerleşik ilkelerin (insan hakları ve karışmazlık) öylesine derinden çatıştığı bir özgün moral ikilem yaratır ki, iyi niyetli makul insanlar bu çatışmanın nasıl çözüleceği noktasında fikir ayrılıklarından kaçamaz." Bu yüzden insani müdahaleye ilişkin akademik çalışmaların çoğunda insan hakları ve devlet egemenliği arasındaki yasal/politik gerilimden bahsederek analize başlamak neredeyse bir klişe halini almıştır.[39] Bu gerilim ise özünde uluslararası sisteme kozmopolitan ya da plüralist -devlet merkezli- bakan yaklaşımlar arasındaki farklılıkların bir uzantısıdır. Devlet egemenliğini aşındıran çağdaş gelişmelere ve insani müdahale pratiğinin gittikçe artan yerine rağmen, egemenlik ve hümanitarizm arasındaki gerilim hala insani müdahaleye karşı muhalefetin önemli bir kaynağıdır. İnsan haklarının uluslararası düzeyde teşvikinin en girişken yolu olan askeri müdahale, uluslararası düzenin kurucu ilkesi olan egemenlik doktrinini ihlal edeceği gerekçesiyle mevcut uluslararası dünya düzeninin savunucuları arasında huzursuzluk yaratmaya devam etmektedir. Bu sebeple, Soğuk Savaş sonrası yaşanan yoğun gelişmelere rağmen, insani müdahaleye ilişkin bağlayıcı normların kodifikasyonuna dönük adımlar atılamamıştır.

Realizmin birey yerine grubu –devleti- temel analiz birimi ve uluslararası sistemin yapıtaşı varsaydığı çoğulcu sistem algılaması karşısında özgün bir insan hakları mücadelesi ise en temelde insanoğlunun ontolojik gerçekliğine ve tüm insanların oluşturduğu kozmopolitan bir uluslararası toplum varsayımına

39 Teson "insan hakları ve devlet egemenliği fikri –ki bunlar uluslarası hukukun iki sütununu uluşturur- arasında doğuştan gelen bir gerilim"in varlığına işaret eder. Fernando Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, NY: Transnational Publishers, 1988, s.3.

dayanır. İnsanoğlu, salt insan olması hasebiyle bazı haklara sahiptir ve bunları devletten talep etmeye ehildir (Vincent, 1989:111). Bu bağlamda, insan hakları devlet haklarından önce gelir. Devlet dışındaki herhangi bir hakka ve ahlaka müsaade etmeyen realist ahlak ve devlet-merkezli çoğulcu uluslararası sistem kavramsallaştırması insan haklarının varsaydığı kozmopolitan perspektifle çatışacaktır. Bu nedenle, Hoffmann insan haklarını uluslararası düzeyde savunma mücadelesinin yarattığı sorunsalı devletlerin ahlakı ve kozmopolitan ahlak arasında yaşanan bir ikilem olarak tanımlamakta haklıdır.[40]

III. Değerlendirme

Bu çalışmada realist okulun uluslararası sistem kavramsallaştırmasının ve ahlak sorunsalına yaklaşımının, insan hakları eksenli politikaların uluslararası ilişkilerde yer edinmesine ket vuruşu incelendi. Bu gerilimi önemli kılan, bunun salt bir teorik tartışma olmaktan ziyade, devletlerin dış politika yapımında da belirleyici etkiye sahip olmasıdır. Bu sebeple, pozitivizm etkisiyle değerden-bağımsız bir düşünce geleneği geliştirmek iddiasıyla yola çıkmasına rağmen, realizmin diğer meselelerde olduğu gibi aslında bir normatif duruş takınarak insan haklarının dış politika yapımına dahil edilmesinin önünde durduğu söylenebilir. Bu bağlamda Carr'ın gözlemini bir kez daha hatırlamakta fayda var: "Ahlaki standartların uluslararası ilişkilerde geçerliliğine yönelik itirazın büyük ölçüde devlet adamları ya da sokaktaki insan tarafından değil de filozoflarca yapıldığı dikkate değerdir."[41] Özellikle Soğuk Savaş yılları boyunca insan haklarına verilen sınırlı yer ve realizmin bu yöndeki tavsiyeleri bu ilişkiyi bariz şekilde ortaya sermişti. Bunun sonucunda, baskıcı fakat dost rejimler desteklenmiş, ya da dünyanın pek çok köşesinde vuku bulan geniş ölçekli insan hakları ihlalleri müdahaleci politikaların global istikrarı tehdit edeceği ve uluslararası sistemin egemenlik ve karışmazlık gibi temel ilkelerini aşındıracağı gerekçesiyle görmezden gelinmiştir.

İnsan haklarını önceleyen bir dış politikayı mümkün kılan bir çerçeve sunamayan realizm, haklı olarak pek çok cepheden eleştiri almaktadır. Bu bağlamda özellikle normatif Uİ teorisi ve liberal geleneğin içinden çıkan kozmopolitan yaklaşımların realizme karşı eleştirilerinin normatif bir yönü olduğunu söyleyebiliriz. Realistlerin devlet-merkezli uluslararası sistem kavramsallaştırması insan haklarını önceleyen kozmopolitan uluslararası toplum tasarımıyla

40 Hoffmann, "Reaching the Most", s. 37. Hoffmann ayrıca devletin ahlakiliğinin insan haklarının önceliğini reddedip, onların korunmasını devletin rızasına tabi kıldığını da vurgular.

41 Carr, *The Twenty Years'*, s.154.

ve dolayısıyla insan haklarının uluslararası ölçekte teşvikiyle, açık bir şekilde çelişecektir. İnsanlığı devlet olarak adlandırılan farklı birimler arasında bölen bu düşünme tarzı insanlığın uluslararası-global bir toplumu oluşturduğu düşüncesini ve vatandaşlıklarına bakmaksızın tüm insanlara uygulanabilen evrensel değerlerin mevcudiyeti fikrini reddeder. Her bağımsız devlet kendi hükümranlık alanı içinde ahlak ve hakları düzenleme hakkına sahip olduğu için, bireyler tebaası oldukları devletin kendilerine sağladığı ölçüde haklar ve özgürlüklere sahiptir. Bir devletin vatandaşlarına muamelesi bu nedenle kendi keyfiyeti, yani iç meselesi, halini alır ve yabancıların -uluslararası toplum- bireyin kendi devleti ile olan ilişkileri ile alakalı konulara müdahale etmekten sakınması beklenir. Devletlerin birbirleriyle etkileşimde bulunduğu varsayıldığı için, bireyler ve diğer ülkelerin içindeki devlet-altı gruplar bir devletin dış politikadaki muhatapları olarak görülmezler. İnsan hakları ihlalleri bir devlet tarafından kendi vatandaşlarına veya kendi içinde yerleşik gruplara karşı yürütüldüğünde, dışarıdakiler konuya ilişkin temelde bir söz hakkına sahip değillerdir. Egemenlik ve karışmazlık prensipleriyle birlikte ele alındığında, insan hakları ihlallerini engellemek maksadıyla yabancıların atacakları herhangi bir adım, devletin uluslararası sistemin temel birimi oluşu önkabulüne ters düşecektir ve realistler bu türden eylemlere girişilmemesini önerirler. Bu bağlamda, realizmin devlet-dışı aktörlere yönelik husumeti bu aktörlerin insan hakları çerçevesinde oynayabileceği rolü kısıtlaması anlamında da etkisini göstermektedir. Normatif yaklaşımlar realizmin bu ket vurucu etkilerini giderme kaygısıyla hareket etmektedirler.

Fakat insan haklarına yer açmaya çalışan bu normatif kaygının yanı sıra, realizmi sorgulamamızı gerektiren bir dizi analitik nedenin de varlığı inkar edilemez. Soğuk Savaş sonrası dönemde insan haklarının uluslararası ilişkilerde bir gündem maddesi haline geldiğini ve insan haklarının uluslararasılaşması sürecinin artan bir ivme kazandığı yadsınamaz. Bu gelişme realist paradigmanın normatif temellerine olduğu kadar, bir bilimsel teori olarak açıklayıcı gücüne de önemli bir meydan okumadır. Soğuk Savaş'ın sonu ve sonrasındaki gelişmeleri açıklamakta realizmin karşılaştığı diğer zorluklarla birlikte ele alındığında, insan hakları sorunsalı realizmin disiplindeki yerinin sorgulandığı daha geniş bir sürecin parçası olarak ele alınabilir.

İnsan hakları teşviki örneğinden yola çıkarak, realizmin revizyona ihtiyaç duyduğu birkaç nokta vurgulanabilir. Öncelikle, insan hakları sorunsalını açıklamak noktasında realizmin salt devlet merkezli uluslararası sistem kavramsallaştırmasının ötesine geçen ve insanlığı temel referans noktası alan

kozmopolitan bir uluslararası toplum kavramsallaştırması hem normatif hem de analitik açılardan daha üstün bir çerçeve sunacaktır. Böylesi bir uluslararası toplumda devletler hala nihai siyasi otorite olarak kalsalar da, bu kavramsallaştırma bireylerin ve devlet-dışı diğer grupların bir arada mevcudiyetini ve aktörlüğünü de yadsımayacaktır. Bu toplumun birincil özneleri bireyler olacağından, onların sahip oldukları haklar da uluslararası topumun meşru ilgi alanına girecektir. Ancak böylesi bir kozmopolitan yaklaşımda, bireylerin konumunu ilerletmeyi amaçlayan belli evrensel ahlaki normların devletler tarafından ihlali durumlarında diğer devletler veya uluslararası örgütler uluslararası toplum adına hareket ederek bunları korumaya dönük eylemlerde bulunabilir. Tümüyle kozmopolitan bir uluslararası toplum ütopik bir olasılık olsa da, bazı kozmopolitan öğeleri de içeren alternatif bir uluslararası sistem kavramsallaştırması uluslararası ilişkileri daha gerçekçi bir şekilde açıklayacaktır. Uluslararası sistemi anarşik bir doğa halinden ziyade ortak norm ve kurumların devletlerin davranışlarını düzenlediği bir uluslararası toplum olarak algılamak bu yönde atılacak yerinde adımlardan biridir.

Uluslararası toplumun bu şekilde dayanışmacı (solidarist) kavramsallaştırması ayrıca devletin içerdeki ahlaki konumunu da yeniden ele almayı gerektirecektir. Bu noktada realizmin iç/dış ayrımının aksine, devleti sorunsallaştırarak ve uluslararası ilişkiler tartışmasına bir 'devlet teorisi' ile başlamak en doğru yol olacaktır. Bir seçenek, devletin ahlaki üstünlüğünden ziyade devletin vatandaşlarına karşı haklarını önceleyen sözleşmeci geleneğe yaslanmak olabilir. Bu sayede, egemenlik ve karışmazlık ilkeleri devlet-toplum ilişkisiyle -yani iç meşruiyetle- de ilişkilendirilecek şekilde revize edilebilir. Bir devletin egemenlik ve karışmazlık ilkelerinin kendine bahşettiği hak ve ayrıcalıklara hak kazanabilmesi bireylerin haklarına riayet göstermesi koşuluna dayanacak ve bunları yerine getiremediği durumlarda ise uluslararası toplumun bu devlet-toplum ilişkisine bireylerin lehinde müdahalesinin kapısı aralanacaktır.

Bu kavramsallaştırma, realistlerin katı iç/dış ayrımına dayalı çerçevesiyle kıyaslandığında, devletlerin son yıllardaki pratiğinin daha gerçekçi bir açıklamasını sunacaktır. Bu ise, devleti ve devlet-toplum ilişkilerini verili kabul etmek yerine, onları sorunsallaştırmaktan geçer. Böylesi başlangıç adımlarından yola çıkarak, iç ve uluslararası alanların iç içe geçmişliği ve insan haklarını bu girift ilişkilere eklemenin gerekliliği vurgulanabilir.

Kaynakça

ARON, Raymond, *Peace and War: A Theory of International Relations*, (çev.) Richard Howard ve Annette Baker Fox, Garden City, NY: Doubleday, 1966.

BALCI, Ali, "Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika," *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 4, No.15, Güz 2007.

BEITZ, Charles, *Political Theory and International Relations*, Princeton: Princeton University Press, 1979.

BULL, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1995.

BUZAN, Barry, "The Timeless Wisdom of Realism?", içinde S. Smith, K. Both, M. Zalewski (der.), *International Theory: Positivism & Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

CARR, Edward H., *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*, New York: Perennial, 2001.

COFFEY, John W., *Political Realism in American Thought*, Cranbury, New Jersey: Associated University Press 1977.

DAĞI, İhsan, "Human Rights, Foreign Policy and the Question of Intervention", *Perceptions*, Vol. VI, No. 2, Haziran- Ağustos 2001.

DAREL E. Paul, "Sovereignty, Survival and the Westphalian Blind Alley in International Relations," *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, Nisan 1999.

DONNELLY, Jack, "Human Rights, Humanitarian Intervention and American Foreign Policy: Law Morality and Politics", *Journal of International Affairs*, Vol. 37, Kış 1984.

DONNELLY, Jack, *International Human Rights*, Boulder: Westview Press, 1998.

DONNELLY, Jack, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Ithaca: Cornell University Press, 2003.

DYER, Hugh C., *Moral Order/ World Order*, London: Macmillan Press Ltd, New York, 1997.

EVANS, Tony, *US Hegemony and the Project of Universal Human Rights*, New York: Macmillan Press Ltd, 1996.

FORSYTHE, David P., *Human Rights in International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

HALLIDAY, Fred, "Morality in International Affairs: a Case for Robust Universalism," içinde Bill McSweeney, (der.) *Moral Issues in International Affairs*, New York: Macmillan Press Ltd., 1998.

HARBOUR, Frances V., *Thinking about International Ethics*, Colorado: Westview Press, 1999.

HOBBES, *Leviathan*, Semih Lim çevirisi, Hobbes, *Leviathan*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 2001.

HOFFMANN, Stanley, *Duties Beyond Borders: On the Limits and Possibilities of Ethical International Politics*, Syracuse, New York: Syracuse University Press, 1981.

HOFFMANN, Stanley, "Reaching the Most Difficult: Human Rights as a Foreign Policy Goal", *Daedalus*, Vol. 112, No. 4, Güz 1983.

JACKSON, Robert H., "Armed Humanitarianism," *International Journal*, Vol. XL, No.VIII, Güz 1993.

KAHLER, Miles, "Inventing International Relations: International Relations Theory After 1945," içinde Michael W. Doyle ve G. John Ikenberry (der.), *New Thinking in International Relations Theory*, Boulder, CO: Westview Press, 1997.

KELLY, Kate ve DAVID P. Forsythe, "Human Rights, Humanitarian Intervention, and World Politics," *Human Rights Quarterly*, Vol.15, No.2, Mayıs 1993.

KENNAN, George F., *Realities of American Foreign Policy*, Princeton: Princeton University Press, 1954.

KENNAN, George F., "Morality and Foreign Policy," *Foreign Affairs*, Vol.64, No.2, Kış 1985/86.

MACHIAVELLI, Niccolo, *Prince*, XVIII, (1532). Nazım Güvenç çevirisi, Niccolo Machiavelli, *Prens*, İstanbul: Anahtar Yayınları.

MEARSHEIMER, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: WW Norton, 2001.

MORGENTHAU, Hans J., *In Defense of National Interest*, New York: Knopf, 1952.

MORGENTHAU, Hans J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Knopf, 1978.

MORGENTHAU, Hans J., *Human Rights and Foreign Policy*, New York: Council on Religion and International Affairs, 1979.

NIEBUHR, Reinhold, *Christian Realism and Political Problems*, New York: Charles Scribner's Sons, 1953.

SAVIGEAR, P., "European Political Philosophy and the Theory of International Relations," içinde T. Taylor, (der.) *Approaches and Theory in International Relations*, London: Longman Group, 1978.

SIKKINK, Kathryn,"The Power of Principled Ideas: Human Rights Policies in the United States and Western Europe," içinde Judith Goldstein ve Robert O. Keohane, (der.) *Ideas and Foreign Policy*, Ithaca: Cornell University Press, 1993.

TESON, Fernando, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, NY: Transnational Publishers, 1988.

VINCENT, R. J., *Human Rights and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

VINCENT, R. J., "Human Rights in Foreign Policy", içinde Dilys M. Hill, (der.) *Human Rights and Foreign Policy*, London: MacMillan, 1989.

VINCENT, R. J., "The Idea of Rights in International Ethics," içinde Terry Nardin and David R. Mapel, (der.) *Traditions of International Ethics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

WALKER, RBJ, *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

WALTZ, Kenneth, *Theory of International Politics*, New York: McGraw Hill, 1979, s.126.

WIGHT, Martin, "Western Values in International Relations," içinde H. Butterfield and M. Wight, (der.) *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, London: George Allen and Unwin, 1966.

WIGHT, Martin, *Power Politics*, editörler: Hedley Bull ve Carsten Holbraad, New York: Holmes&Meier, 1978.